

УДК 94(477) : (65) 1812/1814

О. В. Чорний, Л. М. Філоретова*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка***ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ТА ГЕРОЇ ФРАНКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ
1812 – 1814 РОКІВ В ІСТОРІЇ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО ТА
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО ПОВІТІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ**

Стаття присвячена участі українського народу у франко-російській війні 1812 – 1814 років. У пропонованому дослідженні на основі документальних джерел та дотичних до заявленої теми публікацій узагальнено матеріали про участь у франко-російській війні Єлисаветградського та Олександрійського гусарських полків, сформованих на території Центральної України. Також у роботі представлені відомості про окремих учасників війни, життя і військова служба яких тісно пов'язані з історією вище згаданих військових формувань та історією Єлисаветградського і Олександрійського повітів Херсонської губернії. Дослідження розраховане на спеціалістів, які займаються історією Наполеонівських війн, історичною регіоналістикою, генеалогією, історією військових формувань XIX століття.

Ключові слова: наполеонівські війни, гусари, герої епохи наполеонівських війн, Єлисаветградський повіт, Олександрійський повіт, Херсонська губернія.

Франко-російська війна 1812 – 1814 рр. є невід'ємною складовою європейської історії, а тому викликає жвавий науковий інтерес серед російських та українських істориків. Російська армія отримувала з українських губерній провіант, фураж і зброю. Значна її частина була укомплектована вихідцями з України, чимало полків свого часу були сформовані на її території. Свої назви у війні з французами увічнили Єлисаветград та Олександрія, оскільки активну участь у бойових діях проти Франції брали Єлисаветградський та Олександрійський гусарські полки.

Напередодні війни 1812 року Єлисаветградський гусарський полк, очолюваний полковником Г. О. Шостаковим (шефом полку був на той час генерал О. М. Всеволозьський 1-й, увійшов до складу 1-ї Західної армії генерала М. Б. Баркляя-де-Толлі. З самого початку війни у бойових діях брали участь вісім ескадронів полку, які зустріли передові загони французів відразу ж після їхнього переходу на російський берег Неману 12 червня 1812 р., а потім під час відступу 1-ї Західної армії, постійно брали участь в ар'єргардних боях, прикриваючи відступ основних російських частин [3, с. 134 – 138].

26 серпня 1812 року біля села Бородіно розпочалася одна з наймасштабніших битв світової історії. Головні події битви під Бородіно відбувалися навколо Багратіонових флешей, а потім – батареї генерала М. М. Раєвського. На Бородінському полі Єлисаветградський гусарський полк займав позицію на правому фланзі російської армії. Коли у ході битви тиск з боку французів на позиції російських частин генералів П. І. Багратіона і М. М. Раєвського посилювався, М. І. Кутузов, побачивши це, віддав наказ генералам М. І. Платову та Ф. П. Уварову спільними зусиллями провести розвідку й організувати силами очолюваної ними кавалерії атаку на лівому фланзі французів. Виконуючи завдання, корпус Ф. П. Уварова, перейшовши річку Колочу, усіма силами вдарив у французький фланг. Атака вдалася, зав'язався бій, у ході якого французи почали відступати, місцями відступ ворога нагадував панічну втечу. Єлисаветградські гусари зробили важливий вклад в успішний характер кавалерійського удару, який був високо

оцінений у рапортах генералів Ф. П. Уварова, М. Б. Барклая-де-Толлі та М. І. Кутузова [4, с. 19 – 20].

У подальшій боротьбі з французами Єлисаветградський гусарський полк проявляв хоробрість, мужність і героїзм. Після Бородінської битви його особовий склад успішно діяв проти французів у загоні генерала І. С. Дорохова, наприкінці 1812 року брав участь у боях поблизу Спас-Куплі, під Малоярославцем, Вязьмою, Дорогобужем і Красним. Упродовж 1813 – 1814 р. полк брав участь у закордонних походах російської армії проти Наполеона. Особливо відзначився у битві поблизу фортеці Торгау [11, с. 25 – 26], у битвах під Лейпцигом (1813 р.), Лаоном та в районі Реймса і Сен-Діз'є (1814 р.) [8, с. 248].

Участь єлисаветградських гусар у війні 1812 року та закордонних походах російської армії не залишилася непоміченою командуванням та урядовими колами. 13 квітня 1813 р. Олександр I підписав указ про нагородження полків російської армії відзнаками. Згідно цього документу Єлисаветградський гусарський полк за вдалі дії у війні був удостоєний 25-ти срібних труб на георгіївських стрічках з написом “*За отличие при поражении и изгнании неприятеля из пределов России в 1812 году*” [7, с. 555]. Пізніше назва полку була викарбувана на монументі, що був встановлений на Бородінському полі для увічнення подвигу 1-го кавалерійському корпусу генерала Ф. П. Уварова.

Також з минулим окресленого краю дуже тісно пов'язана історія Олександрійського гусарського полку, що так само як і Єлисаветградський свого часу був сформований на його території. На початку франко-російської війни Олександрійський гусарський полк під командуванням А. О. Єфімовича 1-го (шефом полку був на той час генерал К. Й. де Ламберт) входив до складу корпусу генерала Є. І. Маркова 1-го і разом з 3-ю резервною обсерваційною армією генерала О. П. Тормасова прикривав Київський напрямок. 1812 року ескадрони полку особливо відзначилися у боях під Кобрином, Пружанами, Городечною, Кайдановим і Борисовим [1, с. 246].

1813 року під час закордонних походів російської армії полк брав участь у битвах під Калишем, Лютценом, Баутценом та річці Кацбах, а 1814 року відзначився в битві під Брієнн-ле-Шато та у військових кампаніях в районі Ла-Рот'єро, Краона та Фер-Шампенуазе [1, с. 246]. При чому, знаковою для Олександрійського гусарського полку стала битва на річці Кацбах, де 14 серпня 1813 року зішлись 130-тисячна армія французів та 100-тисячна російсько-пруська армія. У ході битви 2-а гусарська дивізія у складі Олександрійського, Маріупольського, Білоруського і Охтирського гусарських полків входила до армії знаменитого пруського генерала Г. Л. фон Блюхера. У день битви йшов сильний дощ і французька піхота не могла вести прицільний вогонь по російській кавалерії. Генерал-майор А. А. Юрковський на чолі олександрійських і маріупольських гусар атакував французів з фронту, в результаті чого російською кавалерією було захоплено близько 5 000 полонених та 50 гармат противника. За цей бій Олександрійський гусарський полк отримав спеціальну мідну відзнаку на ківер з написом “*За отличие 14 августа 1813 года*” [1, с. 246]. Разом із тим, безстрашність полку продемонстрована під час битви та грізний вигляд олександрійських гусар в бою зумовили те, що під час огляду полку після битви генерал Г. Л. фон Блюхер назвав його особовий склад “*бессмертными гусарами*”, що на тривалий час закріпилося за олександрійцями, а згодом трансформувалося ще у два неофіційні найменування – “*чёрные гусары*” та “*гусары смерти*”.

Велику роль у перемозі над французами відіграло армійське командування. З історією Єлисаветградського й Олександрійського повітів Херсонської губернії

пов'язані імена М. Д. Кудашева, М. М. Раєвського, Г. І. Лісаневича, П. І. Каблукова, Г. О. Шостакова та Г. А. Еммануеля. Їхні портрети розміщені в експозиції Військової галереї героїв Наполеонівських війн у Зимовому палаці в С.-Петербурзі. Четверо з них – Г. І. Лісаневич, П. І. Каблуков, Г. О. Шостаков та Г. А. Еммануель, були поховані на території згаданих вище повітів, а М. М. Раєвський – на території сусіднього Чигиринського повіту Київської губернії. Нині всі поховання знаходяться в межах Кіровоградської області.

Уродженцем Олександрійського повіту можна вважати генерал-майора Миколу Даниловича Кудашева (1784 – 1813). Цілком ймовірно, що він народився у с. Білецьківка (нині Кременчуцький район Полтавської області). Відповідний метричний запис нам виявити не вдалося, оскільки не збереглися церковні книги с. Білецьківка за 1784 – 1785 рр. Наше припущення ґрунтується на тому, що всі його молодші брати і сестри народилися у Білецьківці наприкінці 80-х – в середині 90-х років XVIII століття. У 1812 році, будучи в званні полковника, він служив при штабі генерал-фельдмаршала М. І. Кутузова, брав участь у битві під Бородіно. Історики зазначають, що завдяки М. Д. Кудашеву Наполеону не вдалося знищити армію генерал-лейтенанта П. І. Багратіона, оскільки саме після його донесення М. І. Кутузов прийняв рішення про відведення 2-ї Західної армії за Семенівський струмок (у документах – *“Семёновский ручей”*) [9, с. 165]. Після невдалих дій під Бородіно, полковник М. Д. Кудашев командував партизанським загonom, що діяв проти французів на півдні Московської губернії. Під час переслідування, відступаючої армії противника, полковник М. Д. Кудашев продемонстрував особливу мужність у боях під Красним, за що 26 грудня 1812 року отримав чин генерал-майора [9, с. 165]. Під час закордонного походу російської армії 1813 року успішно командував кавалерійським загonom у складі кавалерійського корпусу генерала М. І. Платова [9, с. 165], за що отримав орден Святого Георгія 3-го класу. У ході битви під Лейпцигом генерал-майор М. Д. Кудашев 6 жовтня 1813 року отримав тяжке поранення в бою в районі Альтенбурга і 28 жовтня помер в шпиталі в Альтенбурзі й був похований 10 листопада в Лейпцигу на кладовищі *“Старе Йоганнесфрідхоф”*.

З минулим Олександрійського повіту пов'язана постать генерал-лейтенанта Григорія Івановича Лісаневича 1-го (1756 – 1832). В історико-генеалогічних дослідженнях побутує припущення, що він міг народитися в містечку Братолубівка Олександрійського повіту Херсонської губернії. Зокрема, військовий історик XIX століття О. І. Михайловський-Данилевський зазначає: *“...сошедъ с долговременнаго служебнаго поприща, пройденнаго с честію, Лисаневичъ поселился на родине, в приобретённомъ им имени, местечке Братолубовке”* [2, с. 12]. Значною мірою його військова служба пов'язана з історією Єлисаветградського гусарського полку, командиром якого він був упродовж 1803 – 1808 рр. [9, с. 183], з яким неодноразово відзначився під час військових кампаній проти французів у 1805 та 1806 – 1807 років. У 1812 році Г. І. Лісаневич 1-й був шефом Чугуївського уланського полку з особовим складом якого діяв на території Волині проти австрійських та саксонських військ, потім командував окремим загonom, з яким зайняв містечко Білосток та Більськ [2, с. 8]. Під час військових кампаній 1813 року брав участь у битвах під Баутценом та Лейпцигом, а 1814 року – у битвах за Брієнн-ле-Шато, Бар-сюр-Обе, Лабрюсселе, Труа, Фер-Шампенуазе та Париж [2, с. 8 – 9]. 30 серпня 1814 р. отримав чин генерал-лейтенанта [9, с. 183]. Кавалер російських орденів Святого Володимира 2-го ступеня, Святої Анни 1-го ступеня з діамантами та Святого Георгія 3-го класу. Також нагороджений двома Золотими шаблями з написом *“За храбрость”*. Після виходу у відставку в 1820 році, проживав у містечку Братолубівка

Олександрійського повіту Херсонської губернії, де й був похований після смерті у 1832 році.

Тісно з минулим Єлисаветградського повіту пов'язане ім'я генерал-майора Герасима Олексійовича Шостакова (1765 – 1836), який тривалий час служив у Єлисаветградському гусарському полку. У 1812 році полковник Г. О. Шостаков брав участь в ар'єргардних боях під Кочергішками, Острівною, Вітебськом і Поріччям [9, с. 314]. За мужність, продемонстровану в битві під Бородіно, був нагороджений орденом Святої Анни 2-го ступеня [12, с. 350]. Після Бородінської битви успішно діяв проти французів у загоні генерала І. С. Дорохова, за що отримав у нагороду Золоту шаблю з написом “*За храбрость*”. За участь у боях поблизу Спас-Куплі, під Малоярославцем, Вязьмою, Дорогобужем і Красним, наприкінці 1812 року був нагороджений діамантовими відзнаками до ордена Святої Анни 2-го ступеня. Упродовж 1813 – 1814 рр. брав участь у закордонних походах російської армії проти Наполеона. Особливо відзначився у битві поблизу фортеці Торгау [11, с. 25 – 26], за що був нагороджений орденом Святого Володимира 3-го класу з одночасним присвоєнням звання генерал-майора 15 вересня 1813 року [5, с. 226]. За мужність, продемонстровану у битві під Лейпцигом отримав ще одну Золоту шаблю прикрашену діамантами з написом “*За храбрость*”. 1814 року, за особливі заслуги в битвах під Лаоном, у районі Реймса і Сен-Діз'є нагороджений орденами Святої Анни 1-го ступеня та Святого Георгія 3-го класу. У травні – вересні 1814 року був шефом Єлисаветградського гусарського полку [11, с. 26 – 27]. 1815 року, під час другого походу у Францію, командував 2-ю бригадою 2-ї гусарської дивізії.

Після виходу у відставку генерал-майор Г. О. Шостаков із сім'єю оселився у Єлисаветграді. У метричній книзі Єлисаветградського Успенського кафедрального собору нам вдалося виявити запис про те, що Герасим Олексійович помер 13 травня 1836 року й був похований на Петропавлівському кладовищі міста [16, с. 138]. Його нащадки проживали у Єлисаветграді до початку ХХ століття.

У 1833 – 1835 рр. на території краю, командуючи 2-м резервним кавалерійським корпусом, проживав генерал-лейтенант Платон Іванович Каблуков 1-й (1779 – 1835). 1812 року, будучи в званні полковника, він командував Кавалергардським полком, брав участь у битві під Бородіно, за що був нагороджений орденом Святого Володимира 4-го ступеня з бантом [9, с. 140]. Учасник закордонного походу російської армії, під час якого у 1813 році особливо відзначився у боях під Лютценом, Баутценом і Дрезденом. За хоробрість проявлену в боях під Кульмом 15 вересня 1813 року був удостоєний звання генерал-майора [10, с. 1 – 5]. Брав участь у блокуванні Магдебурга й Гамбурга. Після війни тривалий час служив на півдні України, брав участь в організації військових поселень. Працюючи над пропонованою публікацією, нами було встановлено, що генерал-лейтенант П. І. Каблуков 1-й помер 18 травня 1835 року та був похований у Єлисаветграді на Петропавлівському кладовищі [15, с. 56].

У Єлисаветграді провів останні роки життя ще один герой війни 1812 року – генерал від кавалерії Георгій Арсенійович Еммануель (1775 – 1837). У 1812 році він був у званні полковника й обіймав посаду шефа Київського драгунського полку, командував 2-ю бригадою 4-го кавалерійського корпусу, що діяв у ар'єргарді 2-ї Західної армії. Г. А. Еммануель зарекомендував себе талановитим офіцером у боях під Новоселками та Салтанівкою, відзначився під час Шевардинського бою, у ході якого отримав поранення. За згадані вище кампанії удостоєний орденів Святого Володимира 3-го ступеню та Святого Георгія 4-го класу. У вересні 1812 року брав участь у контрнаступі російської армії, особливо відзначився у битвах під Малоярославцем та Вязьмою. У 1813 році був активним учасником боїв російської

армії за межами Росії, брав участь в ар'єргардних боях під Лютценом, Бішофсверде, Баутценом, Кацбахом та Левенбергом. Зокрема, за Лейпцизьку битву отримав орден Святого Георгія 3-го класу. У 1814 році відзначився у боях за Реймс, а за дії під час взяття Парижа отримав чин генерал-лейтенанта [9, с. 332]. Вийшовши у відставку, отримав у нагороду за службу землі на території Єлисаветградського та Олександрійського повітів. З 1831 року і до самої смерті проживав у Єлисаветграді, де і був похований у родинному склепі, який був знищений у радянський час. У Єлисаветграді до початку ХХ століття проживали нащадки Г. А. Еммануеля

На території сучасної Кіровоградщини свого часу знайшов останній прихисток генерал від кавалерії Микола Миколайович Раєвський. У 1812 році генерал-лейтенант М. М. Раєвський (1771 – 1829) командував 7-м піхотним корпусом 2-ї Західної Армії. Особливо відзначився у битвах під Салтанівкою та Смоленськом, а під час Бородінської битви захищав значну ділянку фронту, опорним пунктом якої був редут на курганному підвищенні, який нині майже всі військові історики іменують “батареєю Раєвського” [9, с. 242]. Він зробив чималий вклад у розгром французьких військ під Малоюрославцем, а під час переслідування противника від Вязми до Смоленська, увесь час зі своїми частинами перебував в авангарді російських сил, також відіграв вирішальну роль у боях поблизу містечка Красне. Микола Миколайович був учасником закордонних походів, у ході яких (1813 року) відзначився у боях поблизу Баутцена, Дрездена і Кульма, а також у битві під Лейпцигом. За участь у битві народів отримав чин генерала від кавалерії. Особливо ж М. М. Раєвський відзначився під час штурму Парижа [6, с. 55 – 64], ставши на деякий час його комендантом. Після виходу у відставку проживав у селі Бовтишка Чигиринського повіту Київської губернії у родинному помешканні, яке йому дісталось від матері разом із селом Розумівкою. Похований у родинній усипальні в Хрестовоздвиженській церкві в селі Розумівка (нині Олександрівський район Кіровоградська область).

Отже, історія військових формувань з Єлисаветградського й Олександрійського повітів Херсонської губернії – Єлисаветградського та Олександрійського гусарських полків тісно пов'язана з подіями франко-російської війни 1812 – 1814 років. Обидва полки, які свого часу були сформовані на території згаданих повітів, вписали багато славних сторінок в історію війни з Наполеоном. У 20-х – 30-х роках ХІХ століття в Єлисаветградському та Олександрійському повітах Херсонської губернії проживало чимало ветеранів франко-російської війни 1812 – 1814 років, з-поміж яких слід відзначити постаті генералів Г. І. Лісаневича 1-го, Г. О. Шостакова, Г. А. Еммануеля, П. І. Каблукова 1-го.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Александрійський*, 5-й гусарський Ея Императорского Величества Государыни Императрицы Александры Фёдоровны, полк / Военная энциклопедия / Под ред. В. Ф. Новицкого. – СПб.: Тип. т-ва И. Д. Сытина, 1911. – Т. I. – С. 246 – 247.
2. *Г. И. Лисаневич* / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвященная Его Императорскому Величеству Государю императору. Жизнеописания составлены под редакцию генерал-лейтенанта А. И. Михайловского-Данилевского и гвардии полковника А. В. Висковатова. – СПб.: Изд-во И. Песочного, 1848 – 1849. – Т. V. – С. 1 – 12.
3. *Генерал* Барклай-де-Толли генерал-фельдмаршалу князю Кутузову, 26 сентября 1812 г. // Отечественная война 1812 года. Материалы Военно-Ученого Архива. – Т. XVIII. – СПб., 1911. – С. 134 – 138.
4. *Генерал-лейтенант* Уваров генералу от инфантерии Барклаю де-Толли, 3 сентября 1812 г. // Отечественная война 1812 года. Материалы Военно-Ученого Архива. – Т. XVIII. – СПб.: – 1911. – С. 19 – 20.

5. *Глинка В. М.* Военная галерея Зимнего дворца / В. М. Глинка, А. В. Помарнацкий. – Л.: Искусство, 1981. – 240 с.
6. *Деяния* российских полководцев и генералов, ознаменовавших себя в достопамятную войну с Францией, в 1812, 1813, 1814 и 1815 годах, с кратким начертанием всей их службы от самого начала вступления в оную. – СПб.: Тип. К. Крайя, 1822. – Ч. III. – 280 с.
7. *О пожаловании* отличий разным полкам // Полное собрание законов Российской империи. – Собр. 1. – Т. 32. – № 2537а. – СПб., 1830. – С. 555 – 556.
8. *Остен-Сакен Д.* Отрывок из летописи Елисаветградского гусарского полка / Д. Остен-Сакен // Военный сборник. – 1870. – № 10. – С. 237 – 248.
9. *Отечественная* война 1812 года. Биографический словарь. – М.: Росвоенцентр; Кучково поле; Росспэн, 2011. – 352 с.
10. *П. И. Каблуков 1-й* / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвященная Его Императорскому Величеству Государю императору. Жизнеописания составлены под редакцией генерал-лейтенанта А. И. Михайловского-Данилевского и гвардии полковника А. В. Висковатова. – СПб.: Изд-во И. Песоцкого, 1848 – 1849. – Т. V. – С. 1 – 5.
11. *Памятка* 3-го Гусарского Елисаветградского Ея Императорского высочества Великой княжны Ольги Николаевны полка (1764 – 1914) / По поручению августейшего шефа полка составил М. К. Соколовский. – СПб., 1914 – 56 с.
12. *Список* генералам, штаб- и обер-офицерам, в сражении 22 сентября прошлого 1812 года противу французов отличившимся мужеством и храбростию // М. И. Кутузов. Сборник документов / [под ред. Л. Г. Бескровного]. – М., 1952. – Т. IV. – Ч. I. – С. 343 – 350.
13. *Філоретова Л. М.* Герої війни 1812 року в історії Центральної України / Л. М. Філоретова, О. В. Чорний / Проблеми вітчизняної історії XIX – початку XX століття. Збірник наукових праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – Вип. 21. – С. 173 – 182.
14. *Чорний О. В.* Маловідомий герой епохи наполеонівських війн генерал-майор Микола Данилович Кудашев / О. В. Чорний / Проблеми вітчизняної історії XIX – початку XX століття. Збірник наукових праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – Вип. 21. – С. 183 – 193.
15. *Чорний О. В.* Метрична книга Успенського кафедрального собору м. Єлисаветграда за 1835 рік про місце поховання генерал-лейтенанта П. І. Каблукова 1-го / О. В. Чорний / Між Бугом і Дніпром. Науково-краєзнавчий вісник Центральної України. – Випуск IV. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2015. – С. 53 – 58.
16. *Чорний О. В.* Генерал-майор Герасим Шостаков. Невідомий герой епохи наполеонівських війн / О. В. Чорний / Вісник Дніпропетровського університету. Серія “Історія та археологія”. – Випуск 23 (1). – Дніпропетровськ, 2015. – С. 131 – 140.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Чорний Олександр Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Філоретова Лариса Мартійвна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

А. В. Чёрный, Л. М. Филоретова

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ВОЕННЫЕ ФОРМИРОВАНИЯ И ГЕРОИ ФРАНКО-РОССИЙСКОЙ ВОЙНЫ 1812 – 1814 ГОДОВ В ИСТОРИИ ЕЛИСАВЕТГРАДСКОГО И АЛЕКСАНДРИЙСКОГО УЕЗДОВ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ

Статья посвящена участию украинского народа в франко-российской войне 1812 – 1814 годов. В предлагаемом исследовании на основе документальных источников и касающихся заявленной темы публикаций обобщены материалы об участии в франко-российской войне Елисаветградского и Александрийского гусарских полков, сформированных на территории Центральной Украины. Также в работе представлены сведения об отдельных участниках войны, жизнь и военная служба которых тесно связаны с историей вышеупомянутых военных формирований и историей Елисаветградского и Александрийского уездов Херсонской губернии. Исследование рассчитано на специалистов, занимающихся историей Наполеоновских войн, исторической регионалистикой, генеалогией, историей военных формирований XIX века.

Ключевые слова: Наполеоновские войны, гусары, герои эпохи наполеоновских войн, Елисаветградский уезд, Александрийский уезд, Херсонская губерния.

O. V. Chornyi, L. M. Filoretova

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

MILITARY FORMATIONS AND HEROES OF THE FRANCO-RUSSIAN WAR (1812 – 1814) IN THE HISTORY OF ELISAVETGRAD AND OLEXANDRIIA DISTRICT OF KHERSON GOVERNORATE

The article deals with the participation of the Ukrainian people in the Franco-Russian War in 1812 - 1814. The proposed study is based on the documentary sources and the similar publications on the researched topic. The authors generalize the materials on participation in the Franco-Russian war of the Elisavetgrad and Olexandriia Hussars regiments, which were formed on the territory of Central Ukraine. Moreover, the information about some participants in the war, whose life and military service were closely connected to the history of the above-mentioned military formations and the history of the Elisavetgrad and Olexandriia districts of Kherson governorate, are presented in the work. The authors of the study provide specified data on the burial of the generals H. A. Shostakov, P. I. Kablukov the 1st, H. I. Lisanevych and H. A. Emmanuel on the territories of Olexandriia and Elisavetgrad districts, who during the Franco-Russian war commanded various military units of the Russian army. The research is aimed at the specialists who are dealing with the history of Napoleonic wars, historical regionalistics, genealogy and the history of military formations of the 19th century.

Key words: Napoleonic wars, Hussars, the heroes of the Napoleonic wars, Elisavetgrad district, Olexandriia district, Kherson governorate.

REFERENCES

1. **Aleksandriyskiy**, 5-y gusarskiy Yeya Imperatorskogo Velichestva Gosudaryni Imperatritsy Aleksandry Fodorovny, polk / Voyennaya entsiklopediya / Pod red. V. F. Novitskogo. – SPb.: Tip. t-va I. D. Sytina, 1911. – T. I. – S. 246 – 247.
2. **G. I. Lisanevich** / Imperator Aleksandr I i yego spodvizhniki v 1812, 1813, 1814, 1815 godakh. Voyennaya galereya Zimnego dvortsa, izdavayemaya s Vysochayshego soizvoleniya i posvyashchonnaya Yego Imperatorskomu Velichestvu Gosudaryu imperatoru. Zhizneopisaniya sostavleny pod redaktsiyeyu general-leytenanta A. I. Mikhaylovskogo-Danilevskogo i gvardii polkovnika A. V. Viskovatova. – SPb.: Izd-vo I. Pesotskogo, 1848 – 1849. – T. V. – S. 1 – 12.
3. **General** Barklay-de-Tolli general-fel'dmarshalu knyazyu Kutuzovu, 26 sentyabrya 1812 g. // Otechestvennaya voyna 1812 goda. Materialy Voenno-Uchenogo Arkhiva. – T. XVIII. – SPb., 1911. – S.134 – 138.
4. **General-leytenant** Uvarov generalu ot infanterii Barklayu de-Tolli, 3 sentyabrya 1812 g. // Otechestvennaya voyna 1812 goda. Materialy Voenno-Uchenogo Arkhiva. – T. XVIII. – SPb.: – 1911. – S. 19 – 20.
5. **Glinka V. M.** Voyennaya galereya Zimnego dvortsa / V. M. Glinka, A. V. Pomarnatskiy. – L.: Iskusstvo, 1981. – 240 c.
6. **Deyaniya** rossiyskikh polkovodtsev i generalov, oznamenovavshikh sebya v dostopamyatnuyu voynu s Frantsiyeyu, v 1812, 1813, 1814 i 1815 godakh, s kratkim nachertaniyem vseiy ikh sluzhby ot samogo nachala vstupleniya v onuyu. – SPb.: Tip. K. Kravtsova, 1822. – CH. III. – 280 s.
7. **O pozhalovanii** otlichiy raznym polkam // Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy imperii. – Sobr. 1. – T. 32. – № 2537a. – SPb., 1830. – S. 555 – 556.
8. **Osten-Saken D.** Otryvok iz letopisi Yelisavetgradskogo gusarskogo polka / D. Osten-Saken // Voyennyy sbornik. – 1870. – № 10. – S. 237 – 248.
9. **Otechestvennaya** voyna 1812 goda. Biograficheskiy slovar'. – M.: Rosvoentsentr; Kuchkovo pole; Rosspen, 2011. – 352 s.
10. **P. I. Kablukov I-y** / Imperator Aleksandr I i yego spodvizhniki v 1812, 1813, 1814, 1815 godakh. Voyennaya galereya Zimnego dvortsa, izdavayemaya s Vysochayshego soizvoleniya i posvyashchonnaya Yego Imperatorskomu Velichestvu Gosudaryu imperatoru. Zhizneopisaniya sostavleni pod redaktsiyeyu general-leytenanta A. I. Mikhaylovskogo-Danilevskogo i gvardii polkovnika A. V. Viskovatova. – SPb.: Izd-vo I. Pesotskogo, 1848 – 1849. – T. V. – S. 1 – 5.
11. **Pamyatka** 3-go Gusarskogo Yelisavetgradskogo Yeya Imperatorskogo vysochestva Velikoy knyazhny Ol'gi Nikolayevny polka (1764 – 1914) / Po porucheniyu avgusteyshego shefa polka sostavil M. K. Sokolovskiy. – SPb., 1914 – 56 s.
12. **Spisok** generalam, shtab- i ober-ofitseram, v srazhenii 22 sentyabrya proshlogo 1812 goda protivu frantsuzov otlichivshimsya muzhestvom i khrabrostiyu // M. I. Kutuzov. Sbornik dokumentov / [pod red. L. G. Beskrovnogo]. – M., 1952. – T. IV. – CH. I. – S. 343 – 350.
13. **Filoretova L. M.** Geroi' viny 1812 roku v istorii' Tsentral'noi' Ukraïni / L. M. Filoretova, O. V. Chorniy / Problemi vitchiznyanoi' istorii' XIX – pochatku XX stolittya. Zbirnik naukovikh prats'. – K.: Institut istorii' Ukraïni NAN Ukraïni, 2013. – Vip. 21. – S. 173 – 182.

14. **Chornyy O. V.** Malovidomyy heroy epokhy napoleonivs'kykh viyn heneral-mayor Mykola Danylovych Kudashev / O. V. Chornyy / Problemy vitchyznyanoi istoriyi XIX – pochatku XX stolittya. Zbirnyk naukovykh prats'. – K.: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy, 2013. – Vyp. 21. – S. 183 – 193.
15. **Chorniy O. V.** Metrichna kniga Uspens'kogo kafedral'nogo soboru m. Ėlisavetgrada za 1835 rik pro mіstse pokhovannya general-leytenanta P. Ė. Kablukova 1-go / O. V. Chorniy / Mіzh Bugom і Dnіprom. Naukovo-kraēznavchiy vіsник Tsentral'noi' Ukraїni. – Vipusk ĖV. – Kіrovograd: Tsentral'no-Ukraїns'ke vidavnistvo, 2015. – S. 53 – 58.
16. **Chorniy O. V.** General-mayor Gerasim Shostakov. Nevidomyy geroy yepokhi napoleonivs'kikh viyn / O. V. Chorniy / Vіsник Dnipropeetrovs'kogo unіversitetu. Seriya “Ėstorіya ta arkheologіya”. – Vipusk 23 (1). – Dnіpropetrovs'k, 2015. – S. 131 – 140.

ABOUT THE AUTHOR

Chorniy Oleksandr Vasylovych – Candidate of Sciences in History, Associate Professor of the Department of the History of Ukraine, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Filoretova Larysa Martiyivna – Candidate of Sciences in History, Associate Professor of the Department of the History of Ukraine, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

УДК 058.237-058.244:321.64(477.4)

Ю. П. Присяжнюк, Я. Л. Платмір

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЕЛО У ВІЗІЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: ДОСВІД НАДДНІПРЯНЩИНИ РУБЕЖУ XIX – XX СТ. В УМОВАХ ПОЛІТИКИ “РУССКОГО ЕДИНСТВА”¹

Проблему подано на зрізі студій відразу кількох (політичної, соціальної, культурної) суспільних трансформацій, що дає змогу трактувати село, водночас світ уявлень інтелектуалів Наддніпрянщини в реаліях рубезу XIX–XX ст., зокрема панівної імперського ідеології, яка також еволюціонувала. Формування проширку читачів, які цікавилися вже не побутовими сільськими сценами, а філософською, історичною, психологічною проблематикою селянства, спонукало “думаючих” людей глибоко переосмислювати свої пізнавально-аналітичні та творчі технології. Особливістю постання модерної (національної) візії села було збереження між двома соціокультурними середовищами базових відмінностей, які значною мірою визначали характер уявлень та мислення, динаміку їхнього оновлення.

Ключові слова: село, інтелігенція, Наддніпрянщина, модернізація, політика, візія.

Постановка проблеми. Протягом кількох останніх століть імперська Росія, як безпосередня спадкоємниця цивілізаційних традицій східно-деспотичної Московії та водночас країна, певна частина політичної еліти якої, починаючи від Петра I та його найближчого оточення, “хотіла, аби росіяни жили таким же життям, як і освічені народи заходу”, чи не завжди прагнула мінімізувати культурну самотність русинів (українців). Виразніше це почало виявлятися в епоху модерності, коли ініціатива “думання” перейшла до історично сформованого суспільного прошарку – інтелігенції [10, с. 59–60; 11, с. 120; 13, с. 225–255]². Керуючись власними уявленнями (картиною світу), можливостями та інтересами, апологети імперії діятимуть переважно “мирними” методами: кадровими переміщеннями, інтелектуально-світоглядними

¹ Статтю підготовлено в рамках грантової теми “Образи сусідів на прикордонні України, Польщі, Білорусі: конфліктні історичні дискурси про минуле та моделі примирення” (Ф77/42–2018 від 02.05.2018).

² Щодо самого терміну “інтелігенція”, то варто думати, що на рубезі XIX – XX ст. він мало використовувався в повсякденному спілкуванні. Про це свідчить багато фактів, зокрема й той, що в 4-х томному словнику Бориса Грінченка, який містить до 70 тис. слів, він відсутній. Натомість у цьому першому ґрунтовному словнику української мови широко представлено народні уявлення про інтелект: розум, розумець, розумник, розумовий, розумування. Автори статті використовують поняття “інтелігенція” з урахуванням як соціального, так і (більшою мірою) культурологічного його значення, тобто беруть до уваги процеси конвергенції та культурного взаємовпливу між західною (євроатлантичною) і східноєвропейською інтерпретаціями, що по суті означає смислове зближення з поняттям «інтелектуали».